

OMBRA I CALMA. L'antic mercat de Rissani és un punt de trobada per als fidels, que aprofiten la protecció de les canyes per fer les compres de l'anhelat sopar del capvespre. El son durant el dia apaivaga la necessitat de menjar i beure i permet estalviar les energies per afrontar la llarga jornada.

RAMADÀ AL DESERT

Quan el mes del Ramadà coincideix amb el solstici d'estiu els pobles del Sàhara afronten el repte més dur

TEXT **Jordi Ferrando** FOTOS **Montse Argerich**

La tarda s'acaba i els carrers de Fes, una de les antigues capitals imperials del Marroc, bull de vida. Les temperatures s'acosten als quaranta graus i el poc aire que circula pel laberint de carrers sembla que vingui directament del desert. De fet la ciutat està considerada, junt amb Marràqueix, una de les portes d'entrada al càlid i àrid sud. Però Fes, comparada amb la seva germana més turística, conserva més autenticitat i tradició.

Els habitants de la medina més gran del món s'afanyen a fer les últimes compres de menjar i de beure. El frenesí és constant i els nervis estan a flor de pell. Tothom porta bosses amb fruita, pa, dolços, verdura, begudes... Alguns venedors comencen a tancar les parades. Moltes ja ho estan des de fa hores.

Durant el Ramadà, que s'acaba la setmana vinent, l'activitat comercial es redueix o fins i tot s'atura completament. Durant trenta dies els creients han d'abstenir-se de menjar, de beure, de fumar i de mantenir relacions sexuals durant prop de disset hores, des de la matinada fins al vespre.

Queden exclosos d'aquesta pràctica alguns grups, com els treballadors amb feines pesants, els soldats, els viatgers, les persones de salut dèbil o malaltes, les dones embarassades, lactants o en període menstrual i els nens, als quals, però, s'intenta educar perquè quan arribin a la majoria d'edat estiguin preparats pel que aquesta pràctica comporta.

Per què el Ramadà és un prova

Dins el forn de pa els homes treballen amb una calor asfixiant. Amarats de suor, s'acosten al foc el mínim indispensable. Perden líquids contínuament però no poden beure ni una gota. Manipulen menjar però no poden provar-lo. Pateixen durant hores però parlen amb orgull del seu sacrifici, convençuts que els farà ser millors persones.

El cant de l'Alcorà anuncia el final del dia, l'esperat moment en què el cos pot regenerar-se i el cervell descansar. Un moment de festa en companyia o de relaxament individual. Un moment de comunió amb l'essència de la vida: l'aigua i els aliments. Un moment de silenci.

El minaret canta i Fes emmudeix. Tot es paralitza, per a sorpresa dels turistes que viatgen al Marroc només per veure pedres ignorant que també hi viuen persones, fidels que consideren aquests dies una festa, una oportunitat per renovar la seva fe en el seu déu.

Deixar la ciutat no és fàcil. Aquests murs sense temps atreuen el viatger curiós i li donen molt més

del que s'esperava. Però són també aquests murs i parets color sorra els que recorden el desert i empenyen cap a la recerca. Fes és una porta d'entrada i de sortida, un passatge cap a un món més ampli que encara no es veu però que s'anhela.

La carretera està tan buida com els poblats que travessa. Només camions i ases carregats de forma exagerada, algun cotxe de tant en tant i autobusos amb les portes obertes per fer passar un aire que ho és tot menys fresc. Les persones durant l'estiu entren en simbiosi amb els arbres i s'acullen sota la seva protecció. Les botigues no obren i tothom busca refugi davant la tirania de l'astre rei. Només els nens fan el que tots els grans voldrien: jugar a l'aigua de les fonts.

El mercat de Rissani està cobert de canyes que dibuixen geometries en el terra sense pavimentar. Tres dies a la setmana el recinte acull tot tipus d'intercanvis, fins i tot durant el Ramadà i, a diferència de la resta de la població, ja des del matí. Això sí, amb la condició que sigui a l'ombra. Perquè l'ombra és indispensable en aquesta petita ciutat, l'última abans d'arribar a les dunes d'Erg Chebbi, les més famoses del Marroc. L'última on arriben les palmeres de l'espectacular vall del riu Ziz. Unes palmeres carregades de dàtils...

El dàtils formen part del Ramadà com l'Alcorà de l'islam. Caixes de totes les mides, varietats i

provincenques omplen les parades i els carrers de les grans ciutats i dels petits pobles a l'espera que les famílies els portin a taula per trencar el sacrifici de l'espera. ¿Hi ha destí més digne per a un fruit que creix enmig del no-res que ser el plat principal de tota una cultura?

La Samira, una noia de no més de setze anys, agafa un carretó ple de garrafes d'aigua i entra al poblat. Ho fa per una de les portes que s'obren en la muralla d'adob que encercla un dels tants llogarrets dels afores de Rissani. La noia camina ràpid i gira una cantonada amb decisió. El sol és implacable i els carrers estan buits, però de sobte, com si un rellotge hagués tocat l'hora, s'omplen de dones que tornen a casa. Totes vestides de negre, fantasmes foscos en un castell de fang. Porten llenya i cabassos i treballen com si el dejú no les toqués, com si la seva fortalesa fos infinita. A qui no afecta el Ramadà és als nens, que corren i juguen arreu, insensibles a la calor i a unes tradicions encara llunyanes per a ells.

Però el Ramadà no és només privació

Els llavis són els primers a sentir-ne la presència. S'assequen i es tallen molt abans que els ulls descobreixin les dunes a l'horitzó, una línia ondulada de color taronja que atreu totes les mirades i anhels. Un món màgic fet de llum i ombres, essencial i

especial, únic. El Sàhara crida però contestar-li és difícil sense malmetre la boca i, sincerament, potser és millor entrar-hi en silenci per no trencar la pau amb què t'acull.

A l'estiu hi ha pocs visitants que resisteixen les altes temperatures i, per tant, els hotels redueixen les seves pretensions. El clima no convida al moviment i si, a més, s'hi afegeix el Ramadà la letargia dels habitants és quasi total. Però sempre hi ha algun turista despistat que no ha vist el termòmetre o el calendari musulmà i llavors cal treballar. L'orografia d'aquest indret no regala res i els seus pobladors han après a aprofitar al màxim qualsevol oportunitat que els arribi, encara que sigui tan terrenal com portar a passejar estrangers en quadrúpedes dins el mar de sorra.

El Salim és el propietari d'un ramat de dromedaris, tot i que sempre se'ls anomena camells. Vesteix de blau o blanc, els colors del poble berber. Petit d'estatura, somriu afablement fins i tot quan el turbant li cobreix la boca i són només els ulls l'únic que es veu. No és jove però encara es cuida dels seus animals, que coneix i tracta amb cura. Només surt amb les caravanes quan hi ha molta

gent i és necessari un guia més. Es mou amb parsimònia, estalviant tota l'energia que pot, fins i tot quan no és Ramadà, perquè ha après que en aquest món inhòspit l'energia interior és el bé més preuat.

•
A qui no afecta el Ramadà són els nens, que corren aliens a la calor
•

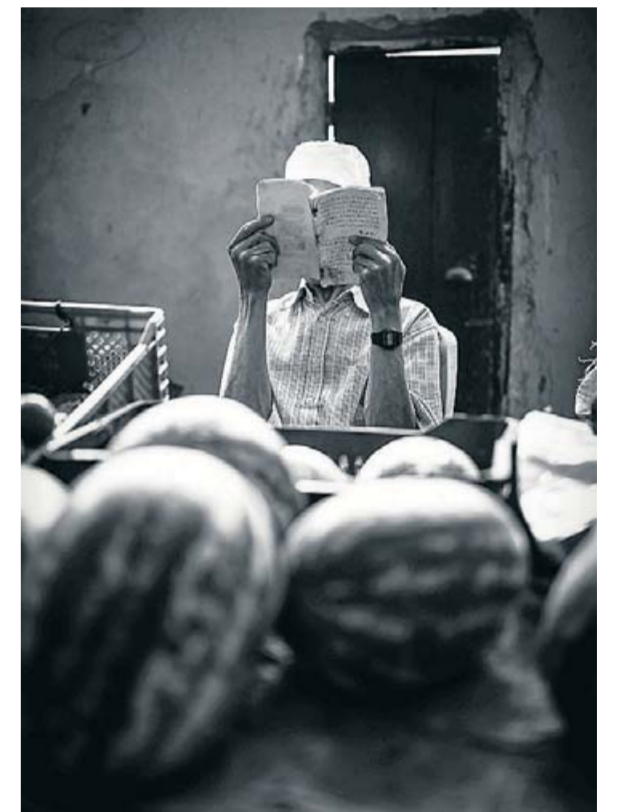
El Balo té vint anys i el seu nom significa *sort* en l'idioma local. En té molta i ho sap, podent treballar com a cameller per als turistes. Confessa que potser més endavant marxarà de Merzouga, l'ara conegut poblat als peus de les dunes, però no es queixa. La vida és generosa amb ell. A diferència del Salim, que no parla francès, el jove guia es comunica molt bé en diferents idiomes. No es queixa, però durant l'abstinència pateix més. Les comitives que passen la nit sota els estels surten abans del capvespre i això implica caminar sota el sol després de tot un dia sense líquids al cos.

El desert és renúncia, és Ramadà. I el Ramadà és un viatge, com el desert. Físic però sobretot mental.

Entrenar l'esperit a la renúncia és una de les proves més dures, una de les aventures més extremes. A l'hivern potser és més fàcil, però les temperatures de l'estiu posen a prova la força de

LA RECOMPENSA Els camellers de Merzouga que afronten les dunes en dejú, com el de l'esquerra, són els que pateixen més el Ramadà, ja que caminar per la sorra del desert requereix un esforç afegit. A sota, parades de dolços que omplen els carrers de Fes, una temptació difícil de resistir però que al final del dia tindrà la seva recompensa. A sota a la dreta, un home llegint textos religiosos, ja que durant el Ramadà els més devots dediquen molts temps a l'oració. A baix al centre, nens jugant. L'alegria i la vitalitat dels nens, nombrosos en tots els poblats del Marroc, contrasta amb el recolliment i la quietud dels adults durant aquest període.

voluntat dels musulmans, sobretot si viuen on el clima no és precisament benèvol amb els éssers humans. El cos aguanta sempre que la ment resisteixi i, per tant, el Ramadà és un exercici interior que ajuda a conèixer els propis límits i fortaleces, les pròpies capacitats i febleses. Per a qui creu, el Ramadà no és un suplici per al cos sinó una elevació de la consciència.

Una tempesta de sorra ha portat el desert a la piscina. No hi ha pressa a netejar-la perquè els clients encara no han arribat. L'Ibrahim, el propietari de l'hotel, tanca l'allotjament durant el *sawm* però acull alguns hostes si vénen de part d'amics. També són amics els que l'ajuden en la feina i és entre amics que celebren el Ramadà quan arriba l'hora de sopar. Una *harira*, la típica sopa marroquina, un tagín o un cuscús, verdures, carn, pa, dàtils i l'imprescindible te a la menta estaran damunt la taula. El menú es completarà amb conversa, alegria, anècdotes, somriures, bromes i devoció.

Després de l'*iftar*, com s'anomena l'àpat que trenca el dejú, començarà, si escolta, l'activitat, que es pot allargar fins a la matinada. Durant el Ramadà tots els habitants del desert porten el

mateix ritme, des dels fennecs, les petites guineus del desert que surten a caçar de nit, fins als homes, que reserven les feines feixugues per al vespre, passant també pels dromedaris, que sembla que dormin fins i tot quan caminen.

•
El desert es regenera cada dia esborrant les petjades del dia anterior
•

L'Ibrahim surt a fora que encara és fosc. La lluna plena dibuixa els relleus de les dunes. Es posa un turbant blanc de cerimònia, s'encara cap a l'est, cap a la Meca, i comença a pregar. És la primera oració del dia o, més ben dit, de la nit, i l'inici d'una altra jornada de dejú, de resistència, de preguera i de fe però, sobretot, de joia per una vida senzilla com el desert, un lloc de renúncies i de riqueses, sobretot interiors. Un lloc que convida a la reflexió, al recolliment i a la introspecció, independentment de si es practica el Ramadà. Un indret que es regenera cada dia esborrant les petjades del dia anterior, com si fos un Ramadà etern. Un indret on la màgia es porta a dins, un indret on és més fàcil deslliurar-se del món material i defugir de l'esclavitud d'un cos físic.

Probablement per això els habitants del desert també s'anomenen *amazic*, un terme que significa persona lliure... •